

УДК 376-056.34:616.896:159.946

Рецензент:

Скрипник Т.В.,

доктор психологічних наук,

старший науковий співробітник

СТАТУС СЕНСОМОТОРНИХ ПОРУШЕНЬ В СИМПТОМАТИЧНІЙ КАРТИНІ АУТИЗМУ

Риндер І.Д.

Сенсомоторні порушення в симптоматиці аутизму займають неоднозначну позицію. З одного боку, аутизм сучасними дослідниками визнається як порушення когнітивної обробки соціальної інформації, а з іншого – предметом наукових досліджень, дискусій та корекційної роботи часто стають сенсорні та моторні відхилення аутичних дітей.

Основними симптомами аутизму згідно DSM-4 є: 1) порушення в навичках соціальної взаємодії; 2) порушення в комунікативних навичках; 3) наявність стереотипної поведінки, інтересів та активності [4].

Два із них стосуються соціальної сфери і відповідно схиляють до інтерпретації аутизму як соціального порушення. Здавалося б що можливі моторні та сенсорні порушення можна прив'язати лише до третього симптому – наявність стереотипної поведінки. Більше того сенсомоторні відхилення при аутизмі часто інтерпретують як наслідок соціального дизонтогенезу. Наприклад, стереотипні моторні рухи можуть пояснюватися як спроба втечі від соціальної взаємодії з іншими людьми. А, затримка сенсомоторного розвитку аутичної дитини може інтерпретуватися як результат того, що вона в силу своєї соціальної дефіцитарності не брала участі в спільних дитячих іграх де вона повинна була б оволодіти багатьма моторними навичками. І справді людина, яка має труднощі у відображенні

соціальної реальності буде проявляти ознаки різноманітних сенсомоторних порушень. Агресія, само-агресія та проблеми в саморегуляції теж можуть пояснюватися як наслідок соціального недорозвитку, оскільки дитина вперше вчиться стримувати свої емоції в соціальній взаємодії з іншими людьми.

Нашу схильність все інтерпретувати в світлі соціальних категорій можна пояснити тим, що ми є соціальними істотами. Незважаючи на те що наявність соціальних порушень у аутистів є очевидним і має емпіричні підтвердження це зовсім не означає, що не може бути інших порушень або те що соціальні порушення є першопричиною. Наприклад, логічною буде теж думка, що порушення соціального пізнання є причиною того, що дитина не бере участі у взаємодії з іншими в силу свого неадекватного сенсорного відображення світу.

Для з'ясування місця сенсомоторних порушень в картині психічного захворювання аутизму сучасними дослідниками було проведено ряд емпіричних досліджень. Методи, які використовувалися для дослідження моторики були: 1) ретроспективними – використання наявних сімейних відеозаписів дитини на попередніх місяцях життя, 2) тестовими – використання розроблених шкал, 3) експериментальні – організація умов в яких дитина піддається впливу. Слід зазначити, що ці методи, особливо, шкали моторного розвитку є не завжди чутливими для діагностики психомоторних порушень при аутизмі.

В статті Довні (R. Downey) та Рапорт (M.J. Rapport) робиться спроба проаналізувати всі публікації досліджень моторної активності дітей з аутизмом станом на 2010 рік. Авторами робиться висновок, що незважаючи на те, що були виявлені багатьма дослідниками моторні обмеження у дітей з аутизмом немовлячого та раннього віку, відкритими залишаються запитання про причини цих порушень, їх специфіку для аутистів та міру в якій вони проявляються в порівнянні з дітьми, які розвиваються нормально [7].

В іншому емпіричному дослідженні порівнювався розвиток дрібної, великої моторики у дітей діагностованих як аутичних та у дітей яким були властиві інші порушення або жодних. Виявилося, що діти, яким було поставлено діагноз аутизму відставали в розвитку дрібної та великої моторики приблизно на 6 – 8 місяців. На основі чого авторами робиться висновок про те, що наявність моторних порушень є раннім сигналом діагнозу аутизму. Однак, не зважаючи на те, що моторне відставання у дітей з аутизмом виявилось більшим ніж у дітей з іншими діагнозами, ці відмінності не були статистично значущими. Не було також виявлено специфічних моторних вад у дітей з аутизмом порівняно з іншими дітьми [3].

Відомо, що одним із симптомів аутизму є порушення в імітації. Проте в одному експериментальному дослідженні було виявлено, що незважаючи на властиві аутичним дітям труднощі в моторній імітації, когнітивна імітація є порівняно неушкодженою. Когнітивна імітація авторами дослідження розглядається як здатність засвоювати нові когнітивні правила виконання тих чи інших операцій методом спроб і помилок та використання їх в подальшому. Поряд з цим дослідники погоджуються, що когнітивна імітація є складовою будь-якої іншої імітації – моторної чи вокальної [6].

Крім емпіричних досліджень іншим джерелом інформації про можливі сенсомоторні порушення при аутизмі є самозвіти людей з відповідним діагнозом. Так, в одній із статей [5], в якості підтвердження наявності труднощів в сенсомоторній сфері, цитуються спогади дорослих аутистів.

Темпл Грендін (Temple Grandin): «Я часто була зайнята крутінням монети чи кришки, я нічого не бачила і не чула. Я робила це для того щоб відгородитися від звуків, які мені було боляче чути. Жоден звук не міг втрутитися в мою фіксацію. Це робило мене наче глухою. Навіть раптовий шум не міг мене вибити з мого світу.»

Шон Барон (Sean Barron): «Все що я хотів це бути як інші діти мого віку. Я почувався наче я виглядав дивним але в середині я не був таким.

Людина, яка жила в середині хотіла звільнитися від поведінки, яка робила мене заручником але я не міг припинити цю поведінку.»

Джуді Ендов (Judy Endow): «Інколи моє мовлення, мислення та рухи наштовхуються на перешкоди. Найтяжче коли мислення не працює впорядковано. Коли це стається мені доводиться методично впорядковувати думки одну за одною як вагони потягу.»

Донна Вільямс (Donna Williams), доросла людина із аутизмом, описувала проблеми візуального сприйняття з якими стикалася, наступним чином: «Нічого не було цілісним для мене окрім кольорів та блисків в повітрі. Я завжди знала, що світ поділяється на фрагменти. Моя мати була запахом та текстурою, мій батько тоном, мій старший брат був чимось, що постійно рухається.» [8].

Диференціальна діагностика (за DCM-4) аутизму від таких діагнозів як розлад стереотипних рухів, розумова відсталість, мовленнєве відставання, моторна алалія та сенсомоторна алалія полягає в тому, що ці діагнози відхиляються навіть при наявності відповідних симптомів, якщо випадок краще пояснюється аутизмом. Тобто, аутизм об'єднує, певним чином, ці порушення (і напевно багато інших) але особливим для нього симптомом залишається порушення соціальної сфери: комунікації, взаємодії.

З іншого боку, наш досвід засвідчує, що інтерпретація комунікативних порушень аутичної дитини виключно як мутизм, тобто, як небажання говорити, є помилковим. На нашу думку, сенсомоторні порушення роблять значний вклад в розлади комунікативної поведінки при аутизмі.

Справа в тому, що комунікативний розвиток в певній мірі залежить від слухового аналізатора та мовлення. Такі властиві для аутизму проблеми слухового сприйняття як труднощі у звиканні до певних звуків, слухова гіперсенситивність, дискомфорт до гучних звуків, аудіальна дислатералія (одне вухо чує деякі звуки добре тоді як інше може їх чути частково або взагалі не чути), гіперакузія (гіперчутливість до звуків певної частоти),

вповільнена аудіальна перцепція (проблеми в інтерпретації почутого, оскільки деякі літери втрачаються чи їхня послідовність сприймається неправильно). Ці проблеми спостерігаються у аутичних дітей при абсолютній нормальності слухового апарату і не мають нічого спільного з простою втратою слуху.

В результаті проблем слухового сприйняття звуків людської мови у аутичних дітей страждає фонація та артикуляція. Перше це звукоутворення, тоді як друге це утворення звуків мовлення.

Голосоутворення (або фонація) це фізіологічний акт, який полягає в напруженні голосових зв'язок та їх змикання під впливом нервових імпульсів та в підвищенні тиску повітря під дією міжреберних м'язів та діафрагми, та періодичному його прориві через голосову щілину [1].

Відставання в мовленнєвому розвитку частково пояснюється порушеннями в моторній імітації та порушенням кінестетичної чутливості, яка є важливою для функціонування голосового апарату. Мовленнєві кінестезії – відчуття положення та переміщення органів, які беруть участь в продукуванні мовлення, та грають роль зворотного зв'язку в психофізіологічній організації мовленнєвого механізму [1].

Аналіз випадків корекційної роботи з аутичними дітьми дає підстави стверджувати, що сенсомоторні порушення проявляють себе в розвитку мовлення, мови, комунікації та взаємодії. Розглянемо ці випадки.

Випадок 1. Аутична дитина, 6-ти років, не проявляє ані спонтанного (мимовільного), ані цілеспрямованого (довільного) голосоутворення. Однак, при сильному емоційному збудженні голос проривається.

Випадок 2. Аутична дитина, 6-ти років, часто використовує спонтанні вокалізації, хоча звуковий діапазон обмежений. Проте, при запиті педагога повторити той чи інший звук дитина навіть при певних зусиллях цього зробити не могла. Намагання дитини відтворити звук проявлялися в напруженні лицевих м'язів, м'язів шиї, рота, язика та ін. Тобто, довільне голосоутворення було відсутнє.

Випадок 3. Аутична дитина, 8 років. Розуміння мовлення збіднене, може цілеспрямовано відтворювати деякі звуки але слова не вживає. Схильний використовувати невербальну комунікацію.

Випадок 4. Аутична дитина, 5 років. Часто голосно спонтанно продукує звуки; довільно може сказати кілька слів але дуже тихо.

Випадок 5. Аутичний хлопець, 14-ти років, вільно використовує мову в спілкуванні але говорить високим, писклявим голосом – фальцетом.

Фальцетом називають неприродно високий чоловічий голос. Механізм утворення фальцету полягає в тому, що голосові зв'язки коливаються не по всій своїй товщині, а лише тонкими краями; причому коливання відбуваються не в поперечному, а в повздовжньому напрямку. При фальцетному звуці голосові зв'язки змикаються не повністю і між ними залишається веретеноподібна щілина [2].

Враховуючи те, що голосові зв'язки є певними м'язами робота яких забезпечується певною кінестетичною чутливістю, фальцет як один із видів їх неправильної роботи є сенсомоторним відхиленням.

Випадки описані вище розміщені в порядку від більш складних мовленнєвих порушень до менш складних. Спільним, судячи з усього, для них є наявність власне сенсомоторних порушень, які стали причиною розладів мовлення.

Таким чином, проаналізувавши проблему симптоматики аутизму можна сказати, що сенсомоторні порушення мають місце при аутизмі як це підтверджується досвідом та частково емпіричними дослідженнями. Власне останніх є недостатньо, що обумовлено обмеженістю в методах дослідження. Хоча симптоми соціального характеру займають більш провідне місце в сучасному розумінні аутизму це не повинно бути підставою вважати їх першопричиною, а також розуміти аутизм як виключно соціальне порушення. Враховуючи все вище сказане можна припустити, що певні порушення нервової системи стають причиною неправильного психічного відображення ще на рівні відчуттів, що в свою чергу дає збої в багатьох

психічних функціях і процесах в тому числі соціального пізнання. Проте, лише подальші дослідження зможуть розкрити справжній стан речей.

Література:

1. Дудьев В.П. Психомоторика: словарь-справочник // Кинестезии речевые [Електронний ресурс]. 2008. URL: <http://vocabulary.ru/dictionary/893/word>. (Дата звернення: 07.05.2013).
2. Нейман Л. В., Богомильский М. Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учеб для студ. – М.: ВЛАДОС. – 2001. – 224 ст.
3. Alison Lane, Karen Harpster, Jill Heathcock Motor Characteristics of Young Children Referred for Possible Autism Spectrum Disorder // Pediatric Physical Therapy. – 2012. – № 24. – P. 21 – 29.
4. American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition. Washington, DC, American Psychiatric Assosiation, 1994.
5. Donnellan Anne M., Hill David A., Leary Martha R. Rethinking Autism: Implication of Sensory and Movement Differences // Disability Studies Quarterly. – 2010. – V.30, № 1.
6. Francys Subiaul, Herbert Lurie, Kathryn Romansky, Tovah Klein, David Holmes, Herbert Terrace Cognitive imitation in typically-developing 3- and 4-year olds and individuals with autism // Cognitive development. – 2007. – № 22. – P. 230 – 243.
7. Rebecca Downey, Mary Jane K. Rapport Motor Activity in Children with Autism: a Review of Current Literature // Pediatric Physical Therapy. – 2012. – № 24. – P. 2 – 20.
8. Stephen M. Edelson Scotopic Sensitivity Syndrome and the Irlen Lens System [Електронний ресурс]. URL: http://www.autism.com/index.php/understanding_irlens. (Дата звернення: 07.05.2013).

Анотації

В статті робиться аналіз порушень властивих аутичним дітям. Приводяться результати досліджень сенсомоторики аутичних дітей, самозвіти людей з діагнозом аутизму та робиться аналіз випадків сенсомоторних порушень фонації для визначення статусу сенсомоторних відхилень в симптоматиці аутизму.

Ключові слова: аутизм, сенсомоторні порушення.

Статус психомоторных нарушений в симптоматической картине аутизма

В статье анализируются нарушения характерные для аутистических детей. Приводятся результаты исследований сенсомоторики аутичных детей, самоотчеты людей с диагнозом аутизма и анализируются случаи сенсомоторных нарушений фонации для определения статуса сенсомоторных отклонений в симптоматике аутизма.

Ключевые слова: аутизм, сенсомоторные нарушения.

Status of sensory motor impairments in the domain of autism diagnosis

In the article, the impairments of autistic children are analyzed. Results of studies of sensory motor characteristics of autistic children, self-reports of people diagnosed with autism, and case study of sensory motor impairments of phonation are provided to determine the status of sensory motor deviation in autism.

Keywords: autism, sensory motor impairments.

